

EN NY ERKENDELSE

Anmeldelse

Jaakko Hintikka, *Socratic Epistemology: Explorations of Knowledge-Seeking by Questioning*. New York: Cambridge University Press, ISBN 978-0-521-616551-1, pris \$22, oktober 2007, 239 sider.

Af Vincent F. Hendricks

dr. phil., phd, Professor i Formel Filosofi, RUC

Email: vincent@ruc.dk

Den finske filosof, Jaakko Hintikka er en af det 20. århundredes mest indflydelsesrige tænkere. Han blev født i 1929 i Vantaa, Finland og studerede filosofi og matematik ved universitetet i Helsinki under Eino Kaila og G.H. von Wright. Kaila er ikke kendt af mange – om end han i sin samtid blev anset som en sand naturfilosof, kyndig i såvel humaniora som naturvidenskab – men von Wright, den finske filosof med det tyskklingende efternavn, ringer måske en klokke. For at få kongerækken på plads, så overtog von Wright i en periode Ludwig Wittgensteins professorat i Cambridge og Wittgensteins lærermester (for en tid) var ingen ringere end Lord Bertrand Russell. I begyndelsen af 1950'erne fik Hintikka en stilling på Harvard University, og har siden hen beklædt fornemme professorater blandt andet på Stanford University, Florida State University (samtidig med hans altid faste professorat på universitetet i Helsinki) og Boston University, hvor han stadig virker på fuld tid, selvom han snart passerer de 80.

Hans videnskabelig produktion er så omfangsrig som hans professorater og udmærkelser. I begyndelsen af 1960'erne skrev han bogen *Knowledge and Belief – An Introduction to the Logic of the Two Notions*, der som titlen antyder, gav den første egentlige logiske analyse af begreberne viden og overbevisning (også kaldet epistemisk logik). I 2005 modtog Hintikka den fornemme svenske Rolf Schock Pris – en pris svarende til Nobelprisen (Nobelprisen gives som bekendt ikke i logik og filosofi) – for arbejdet med epistemisk logik. Det er blevet til mere end 30 bøger og godt 300 meget originale videnskabelige artikler om logik, semantik, erkendelsesteori, matematikfilosofi, videnskabsteori, sprogfilosofi, spilteori og hertil kommer en lille buket af indsigtsfulde filosofihistoriske artikler om Aristoteles, Descartes, Kant, Wittgenstein og Peirce. Fra 1966-2003 var Hintikka chef-redaktør af det meget velestimerede, og i øvrigt største tidsskrift i filosofi, *Synthese* (udgivet af Springer) og dets prestigefyldte placering i dag som et af verdens førende filosofiske tidsskrifter er for langt størstedelens vedkommende Hintikkas fortjeneste.

Den nye bog, *Socratic Epistemology: Explorations of Knowledge-Seeking by Questioning*, har været længe ventet. Nok har Hintikka diskuteret erkendelsesteori (epistemologi) mange gange i sit forfatterskab, men med *Socratic Epistemology* er det første gang Hintikka fortæller den nye historie om, hvorledes logikken for viden og overbevisning hænger sammen med erkendelsesteoriens mere traditionelle spørgsmål, samtidig med, at han både tager temperaturen på, og udfordrer, den moderne analytiske erkendelsesteori med henblik på at give den én på lampen. Bogen er ikke en monografi, men en samling på 10 veloplagede artikler, der for størstedelens vedkommende ikke tidligere er publiceret.

Den velfortjente afklapsning af nu til dags erkendelsesteori er intimt forbundet med Hintikkas generelle syn på filosofien (se hans interview i *Formal Philosophy*, Vincent F. Hendricks & John Symons (red), New York: Automatic Press / VIP, 2005: 111-116): Filosofien har ikke sit eget selvstændige genstandsområde og metode; den skal befrugtes med materiale fra specialvidenskaberne; fra naturvidenskab over humaniora til socialvidenskab og teknologi. Den

gøres levende og vedkommende ved netop denne interaktion, og ligesom det grundlæggende materiale hentes fra videnskaben, gør filosofiens metoder det også, hvad enten disse er logisk-matematiske metoder, spilteoretiske metoder, sandsynlighedsteoretiske metoder etc. Som Hintikka engang har sagt: "Epistemologiens logik eller logikkens epistemologi – det er et fedt for mig". På denne måde sikres, at videnskabsfolk og filosoffer taler samme sprog om samme ting og således bliver begge parter "naturfilosoffer" i foramtalte forstand hentet fra Kaila og von Wright.

En videnskabsmand og en filosof skal tale samme sprog om samme ting for ellers kan en filosof hurtigt ende som "videnskabens nar" i Nobelpristagerens Richard P. Feynmans klædelige ord. I en af bogens artikler med den provokerende titel "Epistemology without Knowledge and without Belief", argumenterer Hintikka for, at filosofiens forestilling om, siden antikken, at viden er erkendelsens kronjuvel netop er antikvarisk. Klassisk set er viden sand og ufejlbarlig; man kan ikke vide noget falsk, selvom man sagtens kan tro noget falsk, hvilket præcis er det, der adskiller viden fra overbevisning. At vide noget betyder, at man har udelukket alle muligheder for at tage fejl, og derfor er viden, ud fra den traditionelle betragtning, det eneste sikre grundlag ud fra hvilket vi kan overveje, beslutte og handle.

For det første handler vi på meget andet end viden – vi gør det på overbevisninger, meninger, holdninger, og ingen af disse er nødvendigvis sande. For det andet kan det aldrig principielt sikres, at alle muligheder for fejl er blevet udelukket. Sidstnævnte problem har givet anledning til, at analytisk erkendelsesteori i de sidste 30-40 år har bekymret sig om muligheder for fejl, der er til at tude over: Det kan være du ikke ved fordi du er en hjerne-i-et-kar, eller er offer for *The Matrix* til hverdag, eller fordi du kører igennem et landskab, der består af pap-marche-lader og ikke virkelige lader, eller der er et æsel, der er blevet påmalet striber, så det ligner en zebra, etc. Suk! Hvis erkendelsesteoretikerens største opgave består i at gøre viden immun over for den slags afsindige fejlmuligheder, så er der intet at sige til, at man ender som "videnskabens nar."

Hintikkas pointe, hentet direkte fra epistemisk logik, er, at når som helst viden tilskrives så er det *ikke* alle fejlmuligheder, der udelukkes, blot dem, der er *relevante* – og pap marche-lader sorterer generelt ikke herunder. Overbevisninger, meninger, holdninger etc. udelukker, om end i varierende grad, også muligheder for fejl, og de er alle blot forskellige måder hvorpå man forholder sig til *information*. Derfor skal viden og overbevisning droppes som de centrale begreber i erkendelsesteorien, og erstattes med det nye begreb om information.

Information opnås igennem (videnskabelig) undersøgelse, og Hintikka genopliver det sokratiske *elenchus*, hvor man stiller spørgsmål og får svar, hvad enten spørgsmål stilles til andre mennesker eller til naturen. Fordelen er nu, at hele hans epistemiske logik og spilteori kan bide på problemerne, og han behandler i bogens andre artikler kyndigt og originalt traditionelle spørgsmål som eksempelvis hvad *a priori* er, hvad forklaring er, og diskuterer lige så vel problemer i neuro- og kognitionsvidenskab, hvor blandt andet Nobelpristagerne Kahneman og Tversky's teori om kognitive fejlslutninger kraftigt problematiseres.

Har man læst blot en smule af Platons dialoger, så kan man til tider godt få knald i potten af Socrates' ydmyge, overpædagogiske og under tiden retoriske spørgsmål – og fristes til at udbryde "Kom nu videre, bassemænd!". Hvad der skete med Spørge Jørgen ved vi alle for på et tidspunkt fik han smæk og blev lagt i seng, men denne skæbne overgår bestemt ikke Hintikka i denne meget indsigtfulde, muntre og elegant skrevne bog.

Der er mulighed for at møde Jaakko Hintikka på Carlsberg Akademiet i København som han gæster d. 16-17. november i forbindelse med en international conference, der netop hylder hans nye erkendelsesteoretiske og metodologiske mesterværk.